

УДК 373.2.035.6

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДНЗ ЯК ЧИННИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Філімонова Т.В., аспірант
кафедри дошкільної педагогіки
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

У статті розглянуто освітньо-виховне середовище ДНЗ як чинник патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Розкрито поняття «середовище», «освітньо-виховне середовище». Проаналізовано підходи науковців до поняття «освітньо-виховне середовище». Розкрито завдання освітньо-виховного середовища дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: середовище, освітньо-виховне середовище ДНЗ, патріотичне виховання, старший дошкільний вік.

В статье рассмотрена учебно-воспитательная среда ДООУ как фактор патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста. Раскрыты понятия «среда», «учебно-воспитательная среда». Проанализированы подходы ученых к понятию «учебно-воспитательная среда». Раскрыты задачи учебно-воспитательной среды дошкольного образовательного учреждения.

Ключевые слова: среда, учебно-воспитательная среда ДООУ, патриотическое воспитание, старший дошкольный возраст.

Filimonova T.V. EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION AS A FACTOR OF PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

The educational environment of preschool educational institution as a factor of patriotic education of preschool children are considered in the article. The essence of the concept of "environment", "educational environment" is explained. The approaches of scientists to the concept of "educational environment" are analyzed. The task of educational environment of preschool educational institution is revealed.

Key words: environment, educational environment of preschool educational, patriotic education, senior preschool age.

Постановка проблеми. Сучасний дошкільний навчальний заклад спрямований на забезпечення всебічного розвитку особистості дитини шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, інтегрованості, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Виховання особистості у дошкільному навчальному закладі має бути спрямоване насамперед на розвиток патріотизму – любові та поваги насамперед до своєї сім'ї, навчального закладу, міста, держави. І проблема полягає у тому, що дитина дошкільного віку поняття «патріотизму» розуміє поверхнево. Тому завдання сучасного дошкільного закладу – формування громадянина-патріота, здатного розбудувати суверенну Україну, творчої особистості з високим рівнем інтелектуального і духовного розвитку. За таких умов дошкільний навчальний заклад стає важливою ланкою виховання свідомих, активних, високоморальних громадян Української держави, місцем емоційно-психологічної захищеності і душевного комфорту особистості

дитини-дошкільника, конструктивної співпраці та взаєморозуміння, ланкою, де формується національна свідомість, громадська зрілість, соціальна відповідальність за долю Батьківщини, за свою роль у національно-культурному відродженні України, її розквіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливими є дослідження, у яких розкрито сутність поняття – освітнє середовище (Є. Бондаревська, А. Лукіна, В. Веснін, І. Левицька, Л. Кепачевська, І. Улановська), освітньо-виховне середовище (Л. Буєва, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петрівський, І. Якиманська, В. Ясвін), творче освітньо-виховне середовище (Г. Любимова, О. Гуменюк, К. Приходченко, В. Ясвін), розвиваюче освітнє середовище (А. Валицька, Б. Ельконін, І. Фурман), освітній простір, виховна система (В. Докучаєва, Л. Новикова, С. Савченко, В. Селиванова).

Вплив освітнього середовища на актуалізацію духовно-творчого потенціалу особистості досліджували Ш. Амонашвілі, А. Анохін, Ю. Бродський; вплив культурного середовища А. Трошева, Н. Романченко; освітнього А. Воронін, С. Дерябо, В. Левін; навколишнього середовища В. Афанасьєв, Г. Тараскіна.

Мета статті – теоретично обґрунтувати освітньо-виховне середовище ДНЗ як чинник патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховати громадянина означає підготувати підростаючу особистість до участі у розв'язанні начальних і перспективних завдань держави, до управління її справами і виконання функції громадського діяча та захисника Батьківщини. Для цього потрібно сформувати у неї комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою дій, вчинків, поведінки.

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, патріотичне виховання – це складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

У сучасних умовах розвитку нашої держави вкрай важливим є усвідомлення педагогом потреби в інтеграції дітей у сучасне суспільство, засвоєнні ними системи загальнолюдських цінностей, побудови ціннісного ставлення до світу, до себе та інших, формування повноцінної, національно-свідомої особистості – майбутнього громадянина України [6, с. 5-6].

Проблема виховання патріотизму надзвичайно багатоаспектна через свою інтегративну функцію, тому однаково значуща для всіх ланок освіти, починаючи з дошкільної. Патріотичні почуття не з'являються самі по собі, це результат довготривалого виховного впливу на людину. Національно-патріотичне виховання дітей – дуже складний за своїм характером процес, який потребує озброєння педагогів дошкільної галузі відповідними методичним інструментарієм і усвідомлення ними потреби та важливості такої роботи саме з дітьми середнього та старшого дошкільного віку [6, с. 6-7].

Шляхи патріотичного виховання дошкільників у сучасних умовах мають проходити через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події у світлі загальновищезначених тлумачень, накопичення соціального досвіду життя у найближчому оточенні

(сім'ї, вулиці, місті (селі, селищі)), через залучення до його культури, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини і рідного дому [6, с. 7].

Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, дошкільних навчальних закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у дошкільників високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості дитини-дошкільника до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Нормативно-правові документи, що регламентують діяльність сучасного дошкільного навчального закладу, наголошують на важливості та потребі здійснення національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, Концепція громадянської освіти, Закон України «Про дошкільну освіту» серед головних завдань визначають формування національно свідомого громадянина, патріота. Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641, окреслено завдання з формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Для підвищення якості дошкільної освіти, забезпечення її сталого інноваційного розвитку педагогічним колективом дошкільних навчальних закладів рекомендується спрямовувати свою діяльність на національно-патріотичне виховання у контексті розвитку духовного потенціалу особистості дитини дошкільного віку.

Зміст Базового компонента дошкільної освіти та чинних освітніх програм стверджує та передбачає організацію системної і планомірної роботи з національно-патріотичного виховання дітей уже з молодшого віку, що спрямована на виховання у дітей

любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мов, національних цінностей українського народу [6, с. 7-8].

Більш детально розглянемо поняття «освітньо-виховне середовище» і його складові.

У тлумачному словнику поняття середовище подається як оточення, сукупність природних і соціально-побутових умов, а також сукупність людей, пов'язаних спільністю цих умов, в яких протікає діяльність людського суспільства, організмів [13, с. 643].

Як зазначає В.І. Слободчиков, середовище – це не просто соціальна статична одиниця, це складна система, що знаходиться у постійному розвитку і охоплює різні, близькі і далекі життєві сфери [12]. Середовищний підхід у педагогічному процесі визнано як перспективний на рівні «Всесвітніх доповідей з освіти» ЮНЕСКО.

Вперше термін «середовище» у педагогіці був введений ще в епоху Просвітництва і розумівся як суспільні, матеріальні та духовні умови існування, формування і діяльності, що оточували людину.

У вітчизняній педагогіці та психології термін «середовище» з'явився у 20-ті рр. ХХ ст., коли досить часто вживалися поняття «педагогіка середовища» (С.Т. Шацький), «суспільне середовище дитини» (П.П. Блонський), «навколишнє середовище» (А.С. Макаренко).

Загалом середовищем називають сукупність явищ, процесів, що здійснюють вплив на досліджуваний об'єкт; комплекс умов, які оточують людину і взаємодіють із нею як з організмом і з особистістю. Розрізняють зовнішнє та внутрішнє, предметне та соціальне середовище, а також інші [2, с. 7].

Освітнє середовище – відносно нове поняття, що ввійшло у тезаурус педагогіки та психології лише в останнє десятиліття. Його зміст не можна вважати однозначно визначеним і сталим.

Переважає більшість фахівців вважає, що найбільш розроблений напрям вивчення феномену «освітнє середовище» представлений у працях В.А. Ясвіна [15, с. 30]. Освітнє середовище – це система впливів та умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться у соціальному і просторово-предметному оточенні [15].

Дослідники Ю. Кулюткін, С. Тарасов під освітнім середовищем розуміють систему ключових факторів, що визначають формування і розвиток людини [7].

Виховне середовище – це сукупність факторів, що реально склалася і функціо-

нує у соціумі як даність, а не результат конструктивної діяльності вихователів, менеджерів освітнього процесу зі створення умов для розвитку школярів [5, с. 64].

Н. Віуркова визначає виховне середовище як «сукупність обставин, що оточують дитину, соціально ціннісних, що впливають на її особистісний розвиток і сприяють її входженню у сучасну культуру». В іншій своїй роботі вона підрозділяє виховне середовище на предметно-просторове, поведінкове, співбуттєве та інформаційне – культурне оточення [14, с. 23].

Одним з перших про освітньо-виховне середовище заговорив Ж-Ж. Руссо, французький просвітник XVIII століття у трактаті «Еміль, або про виховання». Середовище, що оточує дитину у процесі виховання, Жан Жак Руссо поділяє на три компоненти. «Виховання це дається нам або природою, або речами, або людьми», – пише вчений [11, с. 6].

Ще одним прибічником освітньо-виховного середовища можна назвати російського педагога, лікаря, великого суспільного діяча Петра Францевича Лесгафта. П. Лесгафт у своїй теорії наголошує, що фізичний та духовний розвиток дитини базується насамперед не на спадковості, а на оточенні, середовищі, у якому перебуває дитина, а також впливі оточуючих людей – вихованні. Саме зовнішні фактори, на думку педагога, відіграють головну роль у формуванні його особистості, і не природжена тупість (моральна чи розумова) дитини, а педагогічні помилки підготовляють дитині гірке майбутнє» [8, с. 1-2].

Мета національної дошкільної освіти – створити сприятливі умови для особистісного ставлення і творчої самореалізації кожної дитини. Як стверджується у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, «пріоритетами державної політики у розвитку дошкільної освіти є її особистісна орієнтація, формування гуманістичних цінностей, забезпечення фізичного, психологічного та морального здоров'я дитини» [1, с. 7].

Будь-яке середовище має забезпечувати розвиток творчих компонентів мислення дітей, створювати їм можливість вільно маніпулювати об'єктами, конструювати різні моделі бачення світу, вирішувати творчі завдання [3, с. 68].

Освітньо-виховне середовище має відповідати і віковим особливостям дітей. Загалом, як стверджує З. Береснева, воно визначається взаємозв'язком таких компонентів:

1) результат діяльності фахівців – художників, проектувальників, конструкторів,

майстрів-оздоблювачів (твори мистецтва, меблі, інструменти, предмети, вироби прикладного мистецтва, посібники, іграшки);

2) підсумок роботи персоналу дошкільного закладу і батьків з організації та оформлення побуту (облаштування зон, виставок, виготовлення посібників та іграшок-саморобок, декоративне оформлення кімнат до свят тощо);

3) участь дітей в оформленні інтер'єру під керівництвом вихователя [3, с. 64-65].

Створення освітньо-виховного середовища дошкільного навчального закладу патріотичного напрямку дозволить: підвищити рівень духовної, моральної, патріотичної, правової культури людей вже на етапі дошкільного дитинства; поліпшити стосунки між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Освітньо-виховне середовище дошкільного навчального закладу виконує наступні завдання:

1. Орієнтація на створення гуманістичного інтерактивного середовища, спрямованого на максимальний розвиток особистісного потенціалу кожної дитини;

2. Забезпечення взаємозв'язку виховного процесу із навчальною роботою;

3. Максимальне використання виховного потенціалу занять;

4. Розробка та реалізація патріотично зорієнтованого змісту спільної діяльності вихователів та дітей.

Сутнісними характеристиками освітньо-виховного середовища дошкільного навчального закладу є: багатофакторність, довготривалість, перспективність, комплексність, ступеневість. Дамо їм коротку характеристику.

Багатофакторність – перша сутнісна характеристика патріотичного виховання дітей. Багатофакторність даного феномену визначається наявністю численних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища: сім'я, ДНЗ, формальні і неформальні контакти дітей з іншими людьми, його звернення до літератури, мистецтва, засобів масової інформації, які ціленаправлено або різнонаправлено й стихійно впливають на процес патріотичного виховання дітей.

Довготривалість – друга сутнісна характеристика патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку – передбачає реалізацію виховних дій у певному порядку і системі:

– цілепокладання і планування процесу патріотичного виховання старших дошкільників, його основних стадій і етапів реалізації;

– відбір змісту процесу патріотичного виховання дітей: форм, методів, засобів;

– організація процесу патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку;

– контроль над протіканням процесу патріотичного виховання дошкільників;

– визначення основних напрямків корекції процесу патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку;

– ухвалення управлінських рішень;

– прогнозування подальшого ходу процесу патріотичного виховання і динаміки патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

Перспективність – третя сутнісна характеристика освітньо-виховного середовища як засобу національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку – визначає можливий успіх розвитку процесу патріотичного виховання і основні фактори (внутрішні й зовнішні) та умови успішної реалізації цього процесу. Дана характеристика відображає необхідність і можливість ставити віддалені і близькі цілі, планувати процес патріотичного виховання дошкільників і прогнозувати його результати.

Комплексність – четверта сутнісна характеристика патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу – дозволяє побачити педагогічний процес як єдине ціле, об'єднуюче у собі окремі напрями реалізації його виховних функцій.

Ступеневість – п'ята сутнісна характеристика патріотичного виховання – характеризує послідовність патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку як процесу переходу від найпростіших уявлень про патріотизм до вищого ціннісно-сміслового прояву патріотизму: служінню Вітчизні, у зв'язку з цим відбувається послідовна побудова процесу національно-патріотичного виховання від знання про патріотизм і створення мотивації патріотично-орієнтованої поведінки до формування досвіду власне патріотичної діяльності [9, с. 51-54].

Повністю погоджуємося з думкою О.П. Жаровської, що формування і розвиток особистості відбувається у різноманітних видах діяльності, тому формування патріотизму як невіддільної частини соціально-моральної спрямованості особистості здійснюється у процесі діяльності вихованців, яка організовується педагогами із використанням різних методів, засобів і форм навчально-виховної роботи [4, с. 53].

Мета національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку може бути досягнена шляхом реалізації таких виховних завдань:

– утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, пере-

конань і поваги до культурного та історичного минулого України;

– виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

– підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника Вітчизни, героя;

– усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

– сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі у процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі у життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

– формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

– утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

– культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

– формування мовленнєвої культури;

– спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Висновки. Отже, освітньо-виховне середовище сучасного дошкільного навчального закладу як чинника патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку – це цілісна інноваційна комунікативно-технологічна система, яка характеризується педагогічно доцільною цілеспрямованістю, ціннісною орієнтованістю, відкритістю до суспільства та його проблем, постійним розвитком та самоорганізацією, яка є важливим фактором професійного становлення дітей та їх особистісного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6–38.
2. Беляев Г.Ю. Педагогическая характеристика образовательной среды в различных типах образовательных учреждений / Г.Ю. Беляев. – М. : ИЦКПС, 2000. – 288 с.
3. Береснева З.И. Организация образовательного пространства и развивающей среды в ДОУ / З.И. Береснева // Управление ДОУ. – 2006. – № 6. – С. 60-70.
4. Жаровська О.П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету : дис. ... кан пед. наук : 13.00.07 / О.П. Жаровська. – Вінниця, 2015. – 285 с.
5. Калініченко, Н. Виховуюче середовище у системі педагогічних поглядів В. Сухомлинського / Н. Калініченко // Рідна школа. – 2005. – № 9-10. – С. 8–11.
6. Каплуновська О.М. «Україна – моя Батьківщина.» Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О.М. Каплуновська, І.І. Кичата, Ю.М. Палець ; за наук. ред. О.Д. Рейпольської. – Тернопіль : Мандрівець, 2016. – 72 с.
7. Кулюткин Ю. Образовательная среда и развитие личности. / Ю. Кулюткин, С. Тарасов // Новые знания. – № 1. – 2001. – С. 6–7.
8. Лесгафт П.Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П.Ф. Лесгафт. – М. : Либликом, 216 с.
9. Мусина В.Е. Патриотическое воспитание школьников : [учебно-методическое пособие] / В.Е. Мусина. – Белгород : ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. – 156 с.
10. Потапюк, Л. Соціальне середовище як фактор розвитку та становлення світогляду учнів / Л. Потапюк // Педагогічний пошук. – 2001. – № 4. – С. 63–65.
11. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения : в 2-х т. / Под ред. Г.Н. Джибладзе ; сост. А.Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 656 с.
12. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В.И. Слободчиков // Новые ценности образования: Культурные модели школы. – Вып. 7. – М., 1997. – С. 177-184
13. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика / за заг. ред. В. Калашника. – Х. : ФОРМ Співак, 2009. – 960 с.
14. Щуркова Н.Е. Воспитание: новый взгляд с позиций культуры / Н.Е. Щуркова. – М., 1997. – 78 с.
15. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин ; науч. ред. В.П. Лебедевой, В.И. Панова. – М. : ЦКФЛ РАО, 1997. – 366 с.